

koli nucenosti libovolných pravidel, „jako by to byl produkt pouhé přírody“.¹⁵ Současně nesmí tuto přírodu imitovat tak, aby došlo k záměně, „musíme si být vědomi, že je to umění“.¹⁶ Umělé květiny nebo, jak udává příklad Kant, umělý zpěv slavíka vyluzovaný píšťalkou již tuto zásadu nesplňují. Jakmile zjistíme, že jde o podvod, nudí nás, nevydržíme již takový zpěv poslouchat, tato nápodoba se nám jeví jako něco nevkusného.¹⁷ My dokonce dnes můžeme říci, že jde o kýč.

Současně obdiv vzbuzuje příroda, „která se ve svých produktech ukazuje jako umění, ne pouze náhodou, nýbrž jakoby úmyslně“.¹⁸ Zalíbení tedy vzbuzuje jakoby umělecká činnost přírody. Nemůžeme však tuto tvorbu chápat zcela analogicky. Příroda není analogon umění – v případě umělého výtvaru působí umělec z vnějšku, zatímco přírodní bytosti tvoří sami sebe (!).¹⁹

Kant je také dalek toho, aby spojoval krásu přírody v její uměleckosti s dojmem, že se zde projevují nějaká pravidla a pravidelnosti. Naopak! To je právě to, co činí umění „nižším“ ve srovnání s přírodou. Obdiv nad pravidelností, pravidlem (tak vzývanými evropskou kulturou) je podle Kanta „pouhé schválení řešení, které odpovídá úloze, a ne svobodné a neurčité účelné pobavení duševních sil“.²⁰ Zejména „všechno upjaté pravidelné (co se blíží matematické pravidelnosti) má v sobě něco nevkusného, neboť při prohlížení neposkytuje dlouhou zábavu a nudí...“²¹ Příroda je vrcholem estetického zážitku právě proto, že poskytuje oku stále nové podněty pro obrazotvornost, která takto může být stále podněcována. Uvádí zde zajímavé srovnání z vyprávění cestovatele Mardsena z pralesů Sumatry. Tomu se sice zdá svobodná krása přírody, obklopující ho všude v pralese, málo přitažlivá a raduje se, když objeví alespoň trochu pravidelné domorodé políčko. Brzy však zjistí, že pravidelný předmět ho nebaví „a že naproti tomu příroda, která je v rozmanitostech marnotratná až k bujnosti a která nepodléhá žádnému vnucování umělých pravidel, je schopna dávat jeho vkusu neustálou potravu. – Dokonce i ptačí zpěv, který nelze zařadit pod žádná pravidla, zdá se mít více svobody než zpěv člověka, který je řízen všemi pravidly hudby“.²²

Vyzdvihl bych zde právě tento pohled oproti snaze vysvětlovat nebo podtrhávat přírodní estetično poukazy na jeho převo-

ditelnost na matematické, geometrizující pravidelnosti, jak to činí mnoho dědiců pýthagorejců mezi současnými vědci. Spíše bych se klonil k názoru Cailloisově²³ (a Kantově), že o pravém přírodním krásnu lze těžko hovořit u nějakých příliš pravidelných struktur (Caillois dává za příklad nadšení z květu růže pro jeho pravidelnost). Naopak, čisté přírodní krásno najdeme tam, kde tyto pravidelnosti nejsou, byť je pochopitelné, že nějaká struktura musí být vždy přítomná.

Přestože oblast vkusu je od oblasti morálky Kantem oddělena, nadšení nad přírodními krásami poukazuje na „kvalitu“ vnímatele – zatímco „zájem o krásno v umění... neposkytuje žádný důkaz o způsobu myšlení, příslušející morálnímu dobru... mít bezprostřední zájem o krásu přírody (ne mít pouze vkus ji posuzovat) je vždy znak dobré duše... ukazuje alespoň naladění mysli příznivé morálnímu citu, spojuje-li se rád s pozorováním přírody“.²⁴ Zájem o krásno v umění je dokonce pro Kanta podezřelý, poukazuje na „zkušenost, že virtuosové vkusu, nejen častěji, nýbrž dokonce obvykle planě a sobecky oddáni zhoubným vášním, si snad ještě méně než jiní mohou činit nárok na přednost oddanosti mravním zásadám“.²⁵

Neméně pronikavé a významné pro naše pojetí přírodního estetična jsou Kantovy úvahy o vznešenu. Pocit vznešena posouvá ještě dále do subjektu – tj. nejsou žádné vznešené objekty, pouze naše mysl při pohledu na některé objekty v nás vzbuzuje ideje vznešena (být se to týkalo částečně i krásna). „Vyjadřujeme se vůbec nesprávně, když nazýváme nějaký předmět přírody vznešeným, ačkoli zcela správně mnoho z nich můžeme nazvat krásnými... Nelze říci více než to, že předmět je vhodný k znázornění vznešenosti, s kterou se můžeme setkat v mysli; neboť vlastní vznešenost nemůže být obsažena v žádné smyslové formě, nýbrž zasahuje jen ideje rozumu.“²⁶ Opět se zde objevuje ozvuk Burkeho (být směr závěrů je jiný): „Tak nemůže být bouří vzedmutý oceán nazván vznešeným. Pohled na něj je děsivý a musíme mít mysl naplněnou již mnohými idejemi, má-li takový pohled navodit pocit, který je sám vznešený, protože je mysl vybízena k tomu, aby opustila smyslovost a zabývala se ideami, které obsahují vyšší účelnost.“²⁷ Soud o vznešenu není přístupný jednoduché mysli, „soud o vznešenosti vyžaduje kulturu“. Kant zde cituje de Saussura, který vypráví o savojském rolníkovi, pro kterého jsou všichni milov-